

Offprint from

Hebrew Linguistics

A Journal for Hebrew Descriptive,
Computational and Applied Linguistics

Issue No. 28-29-30
January 1990

Stylistics and the Literary Text
Special Issue

Bar-Ilan University Press

תורפס מתוך

בלשנות עברית

כתב-עת לבלשנות עברית
תיאורית, חישובית ויישומית

חוברת מס' 30-29-28
טבת תש"ן

תורת הסגנון והטקסט הספרותי
קובץ מיוחד

הוצאת אוניברסיטת בר-אילן

סמנטיקת המצבים והמבע המשולב על-פי דוגמות מן הסיפורת הישראלית החדשה

עידית דורון ומשה רוך

א המבע המשולב איננו נושא חדש לדיון, אך נראה שיש עוד מקום לדון בו בכל זאת. כבר בראשית המאה כתבו פילולוגים גרמניים על *erlebte Rede* וסטיליסטיקנים צרפתיים על *style indirect libre* והנישו אף שימש כר להתנצחות בדבר גמישותן היחסית של שתי לשונותיהם. בעולם האנגלי-אמריקני קיבל הדיון תנופה מחודשת בעקבות עבודתה של דורית קון (Cohn: 1978), שבו הוצע המונח *narrated monologue*, ואלו בשנות השבעים הלך והשתלט הצירוף הנייטרלי יותר *free indirect discourse*, או בקיצור *FID* (סקירה היסטורית ותיאורית מאירת עיניים של הדיון כולו תמצא ב-McHale: 1978).

בדרך כלל הוגדרה התופעה ותוארה כמושגים של יחס בין שני קולות דוברים, הבא לידי ביטוי בתוך גבולות משפט אחד בצורה תחבירית מיוחדת (ראה למשל *The Dual Voice*, כותרת ספרו של Pascal: 1977). ייחודה של צורה תחבירית זו הוסבר ביחס ובניגוד לאותן תבניות תקינות ומוכרות של מבע נמסר (*reported discourse*) הקרויות מבע ישיר (*direct discourse, oratio recta*) ומבע עקיף (*indirect discourse, oratio obliqua*). תיאוריה חדשה ופרובוקטיבית, הגורסת שאין לדאות תופעה זו כנגזרת ממבע ישיר או עקיף, ושאינו לדאות בה מבע דו-קולי אלא מבע חסר-דובר, הוצעה על ידי אן באנפילד (Banfield: 1982). היא זכתה לתגובות ביקורתיות על פי רוב, ודומה שלא נתקבלה על דעת מרבית החוקרים. הוויכוח שהתעורר הבליט את הצורך להרחיב את הדיון מעבר למסגרת הצורה של התחום הסינטקטי ולכלול בו שיקולים פרגמטיים (למשל Ron: 1981). כבר מתחילת הדיון בתופעה נלווה לו ויכוח צדדי סביב השאלה אם האפקט המבוקש, או הנוצר, הוא של התלכדות או אמפאתיה בין שני הקולות הדוברים, או שמא להפך, דווקא ריחוק או הסתייגות של הקול המוסר מדבריו או מעמדתו של הקול הנמסר. המונח שהשתרש בעברית, "המבע המשולב", נוטה להדגיש יותר את האפשרות הראשונה, ומבחינה זו, לפחות, אינו אידיאלי. דווקא מניפולציה של הפיצול בין עמדות הדוברים נראית כאספקט המעניין יותר של תופעה לשונית וסגנונית זו.

הפיצול או אי-ההתאמה המאפיינים את המבע המשולב באופן המובהק ביותר הם אלה שבין הדיאלקטים מצד אחד והאנאפורה זמן הפועל מצד אחר. דוגמה לכך תמצא בחלקים המודגשים במשפטים מס' 3 ו-4 בקטע הבא מתוך מולכו לא"ב יהושע, המתאר את רגע מות אשתו של מולכו:

קטע א':

[1] כשביקש לחזור לחדר ראה שאסור היה לו לכתוב את האור הקטן.

[2] פתאום הילכה עליו פחד דק. [3] הגבול בין המוות לחיים חייב להיות מוחלט, כל חצייה חדשה מביאה לזעזוע עמוק, הרי אם אעמוד ואסתכל בחשיכה אדמה בלבי שהיא זעה, והוא עמד והסתכל, ונדמה היה לו שהבחין בתווה קלה, אבל הוא סירב בכל תוקף לתחיה חדשה, פתח בתנופה את דלת המרפסת וצצה את החדר בדממה. בראש מושפל, וכשעמד לצאת היטב את ראשו, עכשיו ראה בכירור את פניה, ועדיין נסוכה עליהם ארשת התבוסה. [4]

כלשונות עברית, 30-28 : 1990

שבע שנים נאבקה במחלתה, ולפני ארבע שנים דימתה בנפשה שאפילו ניצחה אותה, אבל עכשיו היתה היר, שנעה אמש כמיפיה רכה ואיטית, מושלכת מחוץ למיטה. [5] הוא הכיט בשעון, השעה היתה ארבע ורבע, ולפתע חשב בהתרגשות שלא רק היא אלא גם המחלה מתה, קרובה אכזרית שקנתה לה שכיחה כתוכם.

בקטע זה יש כמובן מאפיינים רבים אחרים הראויים להארה, אך בשלב זה נסתפק בדפניית תשומת הלב לנוכחותם זה לצד זה של משפטים וחלקי משפט שהם בגדר של חיזוי "ריגלי" מטעם הדובר הראשי בטקסט (המחבר) ושל מבע ישיר או עקיף, המוסר את דבריו או מחשבותיו של מולכו (דמות בדויה בעולם הרומו). יש גם מידה של דו משמעות לגבי מעמד התחבירי ולכן גם הסמנטי של סגמנטים מסוימים: שתי הפסקות העצמאיות הפותחות את משפט [3] למשל - האם הן חיזוי פשוט של המחבר או מחשבות החולפות במוחו של מולכו ונמסרות במבע משולב?

הדוגמה הבאה, הקנחה מן הסיפור "שפרה" מתוך ספרה של אורלי קסטל-בלום לא רחוק ממרכז העיר, פשוטה יותר מבחינה זו: כולה מתחילה ועד סופה מבע משולב, והחלקים שהדגשנו מאפשרים לאתר כמה סימני זיהוי מובהקים:

קטע ב':

[1] למה שלא תצא קצת מהבית? [2] הלא ידוע שיציאה מהבית יכולה לחולל פלאים. [3] אבל שפרה לא רצתה לשנות את מצבה. [4] נכון, יש לה אמנם כמה חבורות שאתן היא יכולה לשמור על נייטרליות, כי זה באופי שלהן לא להתערב בעניינים של אחרים, אבל הן עדיין לא חזרו מהחוג, או שהילדים שלהן לא חזרו מהמנדולינה.

השאלה במשפט [1] ומשפטים [2] ו[3] הנפתחים במלים "הלא" ו"נכון" הם רכיבים שאינם ניתנים לשעבוד תחבירי. הקשר הנאראטיבי מבהיר, שאין המדובר בשאלה או בחיזויים של המחברת אלא במחשבות החולפות במוחה של הדמות הבדויה, שפרה. כניגוי הגוף השלישי מבהירים, שאין כאן מבע ישיר של שפרה, ובהיעדר אפשרות של שעבוד תחבירי מן ההכרח לזוהת משפטים אלה כמבע משולב. שאר החלקים שהדגשנו במשפט [4] מסומנים כרכיבי ניסוח, אשר מטעמים של סגנון, משלב או "מנטליות" סביר לשייכן לדמותה של שפרה ולא למבע הנובע ישירות מן המחברת. "לחזור מהחוג" או "מהמנדולינה" הן צורות התכבטאות המעידות על אדישות הדוברת למסכמות שיח בסיסיות כדיוק בזיהוי (איזה חוג? לדוברת לא איכפת) או בניסוח (חזורים מ"השיעור" או מ"המורה למנדולינה"), אדישות או רישול התואמים היטב את איפיונה של הדמות. משפט [3] כשלעצמו אינו נושא שום סימן זיהוי מובהק של מבע משולב, אולם המלה "אבל" הפותחת אותו מתייחסת לקביעה הכלולה במשפט הקודם והמיוחסת לשפרה בדרך של מבע משולב.

רשימה זו של מאפיינים מזוהים רחוקה מלהיות ממצה (ראה McHale: 1978), אך די בה לפי שעה לשמש תזכורת לגילויים הפחות שנויים במחלוקת של המבע המשולב. בדברים שדהלן ברצוננו לאתר שתי בעיות מיוחדות בתיאוריה של המבע המשולב, ולהציע דרך לטפל במכלול הבעיות שמעלה תופעה זו באמצעות התיאוריה החדשה של סמנטיקת המצבים.

ב

הראשונה בשתי הבעיות התיאורטיות שברצוננו להעלות נוגעת לאופן התפקוד הרפרנציאלי של המבע המשולב. בקטע הבא השעה היא טרם שחר ומולכו ממחין לחמותו, שזוה עתה הודיע לה טלפונית על מות בתה/אשתו.

קטע ג':

[1] לפי חשבוננו כבר היתה הזקנה צריכה להגיע, היא גרה בבית-אבות על צלע סמוכה של ההר. [2] הוא המשיך מעט אל עבר עיקול הרחוב, וראה לפתע אור קטן בע כאילו שט כאוויר, כמו כוכב קטן שיכור שנפל ממרומים, מגשש באיטיות את דרכו עקלתון לאורך הרחוב, כושל, דועך, ושוב מתלקח ומתעורר. [3] מולכו שיפשוף את עיניו, היתכן שהיא מגיעה ברגל, היה לה פנס קטן, הוא הכיר אותו היטב. [4] אבל לא נראה שהיתה זו הזקנה, גם לא הפנס שלה, הוא קפא במקומו, כמו מרשה לעולם להסתחרר מעט לאחור המוות שהתרחש בו זה עתה, ואו הבחין בפנס של אופניים ובמחלק-עיתונים איטי וגדול שהיה שומט את אופניו על המדרכה, נכנס ונבלע בחורי-מדמיות ושוב יוצא ומרים את האופניים. [5] מולכו עמד במיפת אחד הבתים וחיכה לו, אבל לא היה זה גבר אלא אשה מכורבלת כולה, היא עברה בסמוך מאוד אליו אבל לא הבחינה בו, משקפיה נוצצים, ופנתה והמשיכה לעבר ביתו, יורדת במדרגות ודוחפת את העיתונים בחיכות-הדואר. [6] כשחזרה להרים את האופניים נראה היה למולכו שבכל זאת היה זה גבר, שמן וסמוק לחיים, שהסתכל בו עכשיו במירוץ, עלה על מרכב האופניים שקעו תחתיו ונעלם.

במציאות (במקרה זה מציאות העולם הבדוי של הרומו) מתקשה מולכו בזיהוי הדמות הקרובה ועוברת "בסמוך מאוד אליו" כגבר או כאשה. העובדה שאכן היה זה גבר, כפי שנקבע בסופו של משפט [6], מתאשרת על-ידי אמירות הבאות בהמשך הטקסט של הרומו. בעמ' 25 מולכו "נוכר בכחור הגדול והשמן מחלק העיתונים שראה אותו בשחר ההוא", ובעמ' 270 הוא שוב "נוכר במחלק העיתונים ההוא, שהחליף צורות מרגע שנכנס על אופניו לרחוב באותו ליל-מוות, ואף שידע כבר שהיה זה גבר עדיין חשב עליו בדמות אשה ממושקפת חזקה ומוריה...".

השאלה הדורשת הסבר היא: כיצד זה יכול הטקסט, שהוא מבעו של המחבר, להשתמש בביטויים בלשון נקבה כדי להורות על מחלק העיתונים, וזאת בפסקות הנראות כפסקות חיזוי לכל דבר, שאין בהן כל סימן מיוחד למבע נמסר? תמוהה במיוחד העובדה שהן משפט [5] והן משפט [6] מורים על אותה ישות בעולם פעם בלשון נקבה ופעם בלשון זכר (אם כי בסדר שונה); קוראים מיומנים יודעים, שכדי לשמר את ערך האמת של הנאמר (לגבי עולם הרומו), יש לראות את המשפטים הללו כמבע משולב. אולם תשובה זו מחייבת ניתוח נוסף והדו-משמעות על עקרונות כלליים בפירוש הסמנטי של משפטים, כפי שנבקש להראות בהמשך.

בעיה מיוחדת שנייה היא השאלה אם במבע משולב היתכן רקורסיביות. הן במבע ישיר והן במבע עקיף אפשרות זו קיימת, כמובן, ובעיקרון אין גבול למספר הפעמים. אולם הואיל ובמבע המשולב אין מנגנון של שעבוד תחבירי, נשאלת השאלה, מה עשוי להניע אותו לפרש מבעים כאלה כרקורסיביים בדרגה שנייה (ואולי אף שלישית ויותר)? בדוגמה הבאה מסופר על שיחת טלפון שהתרחשה בין מולכו לבין אישה שטלפנה לביתו:

קטע ד':

[1] והנה צילצל הטלפון שוב. [2] היתה זו אשה שהזדהתה בשם רות, מכהה בלתי ידועה של אשתו שעוקבת אחריי, מלווה אותו מרחוק. [3] קולה היה חם ונעים, קול של מורה בטוחה בעצמה. [4] האם הוא מוכן לשובח על עניינים אישיים, כן הוא אמר. [5] האם אין היא מפריעה? [6] לא, הוא אמר. [7] ובכן, היא שמעה בצער רב על כל העניין וליוותה את מעשיו בהערצה. [8] איזה מעשים, תהה, אף כי ידע בדיק למה היא מתכוונת. [9] הטיפול המסור והנאמן שלי, אמרה, ולפתע שוב היססה, האם

אין היא מפריעה, אולי הוא מעדיף שתתקשר במועד אחר. [10] לבו הלם פתאום, לא, בבקשה. [11] כי היא חוששת שמה דבריה יתפרשו שלא כהלכה, אבל דרוקא משום שיש לה ביטחון שהוא שלם עם עצמו בגלל חובתו שנעשעה, וכיוון שהעניין התארך מעל ומעבר... [12] מעל ומעבר למה? [13] ובכן, מעל ומעבר לסביר במקרים כאלה, הרי אין כל סיבה להשתוות עוד. [14] הוא חש שהיא נלכדה במחשבה מפותלת, צריכה היתה לפתוח ישר, עדיין נדהם מעוזת-המצח הזאת. כך בערב-שבת, כדיבור ישיר, והוא החליט לא להקל עליה, אבל גם לא לסגור את הדלת שנפתחה פה, ובכן גבירתי, אמר, וכבר הצטער שאמר גבירתי, כי מייד הרגיש בקולה את הבלבול ואת הרחיקה, אבל עינין אזרה עוז והמשיכה, ובכן מדובר בהיכרות שעשויה לעניין אותי, אשה מצוינת שלפי הרגשה תחיים לו מאוד, אלא אם הוא מתכוון לדחות אפילו גישושי בכיוון הזה עד חום שנת האבל, גיד בבקשה והיא חרפה מייד. [15] גל של אושר החל גואה בו, אבל הוא שלט בקולו, יבש וענייני, האם מדובר באשה שהוא מכיר? [16] לא, אין היא חושבת, וכמוכן שלא תוכל להגיד את שמדעכשיו, המעמדת עצמה עדיין אינה יודעת, גם היא אינה מכירה את מולכו, בינתיים זה רק רעיון של ידידים שמבקשים לעשות טוב. [17] ונדמה היה לו לרנע שהוא שומע את רחש הידידים מאחוריה. [18] האומנם כך סתם קמה אשה מתוך מסיכת יום ששי ומטלפנת אליו. [19] לפתע עלה בו חשד שהמטלפנת עצמה היא זו המבקשת להשתדך, ומייד אמר בבדיחות קלה, אולי זאת את בכלל. [20] היא צחקה, חשבת שתחשוב אבל לא, זאת לא אני, אני פשוט נותנת כאן שירות מתוך רצון טוב, תיווך כזה. [21] האם זה מקצועיה? התעניין בינמה סבלנית.

בעולם המסופר מתרחש דיאלוג. הדיאלוג, וכך בעיקרון הכול ברומן ז'יה, מוצג דרך תיווך החורית של מולכו (בלשון המקובלת בחורת הספרות "מנקודת התצפית שלו" או "ממוקד על-ידי"). ובמלים אחרות: כל מה שמסופר הוא דבר שמולכו רואה או קולט בחושי האזניים או יודע או עשוי לדעת או לחשוב על-אודותיו. בכל זאת המחבר בוחר בחירות של ניסוח (בחירות טוריות), וכך, עז למשפט [14] יעד בכלל, תרומותיו של מולכו לדרושי נמסרות במבט ישיר ואילו תרומותיה של השדכנית במבט משולב. במשפט [15] מתחילות היצירות להתחלק, ומולכו הוא זה שדבריו מובאים במבט משולב. במשפט [20] זוכה השדכנית לבסוף להיות מצוטטת במבט ישיר.

מהו מעמדם של דברי השדכנית הנמסרים במבט משולב? היא מן הסתם אמרה את הדברים תוך שימוש בכנייני גוף פרסונאליים (גוף ראשון ושני) והדברים מופיעים בטקסט כפי ששמע והבין אותם מולכו. כיוון שבטקסט גם מולכו עצמו הוא מושא להתייחסיות בגוף שלישי, נראה שלפניו מקרה של מבט משולב בדרגה שנייה. ההקשר הפרגמטי, במקרה זה, הוא שמאפשר לזהות את המבנה הרקורסיבי במבט המשולב.

דוגמה אחרת לאפשרות זו ניתן לראות בקטע מתוך "שפרה", לאורלי קסטל-בלום, שהוזכר לעיל:

קטע ה':
 [1] ההגיון, לו היה נוחת בביתה, היה ממליץ לה מאוד ללכת ליוגה. [2] להיות כמו כולם, אבל שפרה עשתה בישות לבעלה. [3] לפעמים היתה באה לאורעים שאיגון המפעל, ושם בין הנשים שמספרות בדיחות של נשים היתה מבישת את אביגדור שלה בבדיחות לא מצחיקות. [4] למשל, שהיא את היוגה שלה עושה כל יום חמישי בשוק הכרמל. [5] הנשים היו מחייכות חיך חמוץ, שפרה היתה מתגלגלת מצחוק, ואביגדור היה רוצה לקבר

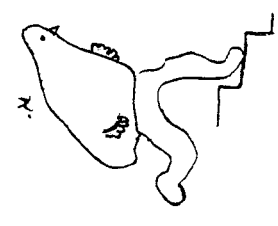
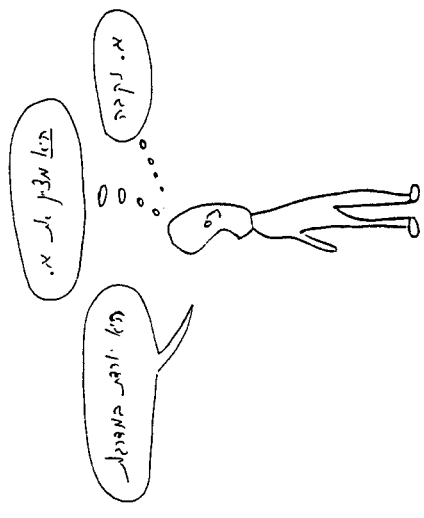
את עצמו הרחק מתחת לארמת סין. [6] הוא לא יכול היה לסבול את העובדה שאשתו קונה את הדיקות והפירות שלהם בשוק, כאילו הם שייכים למעמד הכי נמוך במדינה, או מכסימום טיפסיפה מעליו.

במשפט [6] מספרת לנו המחברת ששפרה חשבה שאביגדור חשב או הרגיש משהו מסוים (הדייני שאינו יכול לסבול וכו'), אולי משהו שהוא אמר והיא שמעה, או שהוא חושב והיא יודעת מחוץ הכירות שכן הוא חושב. גם כאן לא מופיע שום מנגנון של שעבוד תחבירי ואנו מציעים לראות בכך דוגמה של רקורסיביות במבט משולב.

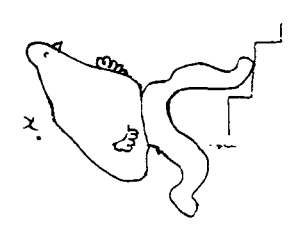
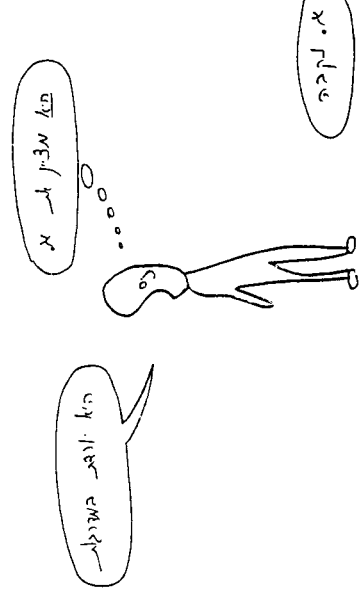
2
 סמנטיקת המצבים היא תיאוריה חדשה שפוחה על-ידי בארוויז ופרי בספרם *Situations and Attitudes* (Barwise and Perry: 1983). תיאוריה זו מאופיינת בכך שהיא מבקשת לבטל את האבחנה שעשה פרגה (Frage) בין משמעותו של משפט [Sinn] לבין מה שהוא מציינ (Bedeutung), שהוא על פי פרגה ערך האמת שלו. במקום זאת מבקשת תיאוריה זו לראות את משמעות המשפט לחס בין מצב המבט (discourse situation) לבין המצב המתואר (described situation). מצד אחד אנו סבורים שמסנטיקת המצבים היא תיאוריה מבטיחה לטיפול בבעיות סמנטיות שמעוררים טקסטים ספרותיים, ובעיה אחת כזאת היא בעיית המבט המשולב. מצד שני נראה לנו שדוגמות של מבט משולב עשויות להאיר יפה כמה ממאפייניה של התיאוריה שאנו רואים בהם יתרונות, וגם להביא להצעות לאי-אלו שינויים בתיאוריה עצמה.

סמנטיקת המצבים מחדדת את האבחנה בין תוכנו של מבט לבין המידע הגלום בו. תוכנו של מבט הוא המצב המתואר על ידו, כאשר המונח הטכני מצב מציינ מובנה מופשט המסווג קטע של מציאות. לא נוכל להרחיב בהגדרת המונח מצב, אך נסביר אותו באמצעות האירורים המופיעים בסוף המאמר. באיור מס' 1 אנו עוסקים לשם הדגמה במבט "היא יורדת במדרגות" בפיו של דובר הרואה את הדמות א' היורדת במדרגות. המצב המתואר על ידי מבט זה מתאים לקטע המציאות של ירידת א' במדרגות, והוא כולל את זמן הארוע, המקום, את א' ואת תוכנה הייחידה במדרגות. ייצוג גראפי של המצב הזה מופיע בחלקו השמאלי של איור מס' 1. נדגיש שוב כי המצב המתואר, שהוא תוכן המבט, מכיל תכונה יחידה של א', הדייני היורד במדרגות. אך במבט עצמו ישנו גם מידע נוסף על א', שאינו כולל במצב המתואר, והכונה היא לנקיחתה של א' המידע הזה מקורו באמונת הדובר כי א' אישה ולא גבר, המתבטאת בשימוש במילת הגוף ה'יא', אך אינה חלק מטענהו של הדובר. המידע בדבר נקיחתה של א' הוא חלק ממה שקרוי בסמנטיקת המצבים מצב מ. בע. מצב המבט גם הוא מבנה מופשט, ומסווג את קטע המציאות הכולל את הדובר (או המספר), המלים שבין הוא משתמש, יחס הציון בין מלים אלה לבין המצויין על ידו, וכן במקרה זה גם את אמונת הדובר כי האובייקט המצויין על ידי המלה ה'יא' הוא נקבה. לשם איור גראפי של מצב המבט בדוגמה שלנו, ראה חלקו הימני של איור מס' 1. משמעות המשפט "היא יורדת במדרגות" על פי סמנטיקת המצבים היא יחס בין מצבי מבט לבין מצבים מתוארים, הדייני קבוצה שכל אחד מאיבריה הוא זוג סדרו של מצב ומצב מתואר. באיור מס' 1 מופיע זוג אחד כזה, הבנוי משני חלקיו, הימני והשמאלי, של האיור. בהקבע מצב המבט, המצב המתואר המתאים לו על פי משמעות המשפט הוא תוכן המבט. המידע הגלום במבט אינו גלום דרוקא בתוכנו, כלומר במצב המתואר בלבד, כי אם גם במצב המבט.

איור מס' 1

איור מס' 2

נעבור עתה למבע שונה של המשפט "היא" יורדת במדרגות", זה המופיע במשפט [5] בקטע ג' לעיל, מתוך מולכו. בחלקו השמאלי של איור מס' 2 מופיע המצב המתואר ע"י מבע זה: מחלק העיתונים, שנקרא לו שוב א', יורד במדרגות. הנוכח אס כן וזה לזה של המבע שבאיור מס' 1, ושבו אינו מכיל מידע על מינו של היורד במדרגות. המבע מתאר אס כן נוחה את המציאות כפי שהיא בספור-המעשה. אך הפעם, המידע בקשר לנקביות הדמות אינו חלק ממבע המבע: המספר הרי "יודע" כי א' אינו נקבה ורק מולכו הוא המאמין, כי מדובר בנקבה. לכן עלינו להביא בחשבון מצב שלישי, בנוסף למצב המתואר ולמצב המבע. בנחנו את משמעות המשפט. נקרא למצב הנוסף נקודת מבט, והוא יכול את מולכו, בזמן ובמקום בו הוא נמצא, ואת אמונתו, כי א' היא נקבה. בחלקו הימני של איור מס' 2 מופיע מצב המבע ומתחתיו נקודת המבט.

את משמעות המשפט יש אפוא לראות כיוס חלת מקומי, הכולל בנוסף למצב המתואר ולמצב המבע גם את נקודת המבט. במבע פשוט מזוהה נקודת המבט עם מצב המבע, ולכן מתקבל הרשם כי מדובר במקרים אלה ביחס דר-מקומי כפי שמוצע בספרם של בארוויץ ופרי. המבע המשולב לעומת זאת מתאפיין בכך שנקודת המבט הוא מצב שונה ממצב המבע. סמנטיקת המצבים בחוספת המושג "נקודת מבט" מאפשרת אס כן להסביר בצורה שיטתית את המיוחד למבע המשולב. במבע משולב יכול המספר להשתמש במלה היא כדי לציין דמות ממין זכר מבלי לגרום לסתירה, כיוון שהמחויבות לנקביות הדמות אינה שלו כי אס של בעל נקודת המבט.

חוסר ההתאמה בין זמן הפועל לדאיקסיס הזמן שעמדנו עליו בקשר לקטע א' דלעיל מקבל גם הוא הסבר במסגרת המוצעת כאן: זמן הפועל תלוי בזמן של מצב המבע, ואילו דאיקסיס הזמן תלוי בזמן של נקודת המבט. כיוון שבמבע המשולב מצב המבע שונה מנקודת המבט, ודרך כלל הם מצבים המתרחשים בזמנים שונים, מתקבל חוסר התאמה בין זמן הפועל לדאיקסיס הזמן. בדוגמה הספציפית שאנו עוסקים בה, המצב המתואר הוא בעבר יחסית לזמן המבע, אך חופף בזמן לנקודת המבט, ולכן זמן הפועל במשפט הוא עבר, אך דאיקסיס הזמן הוא של הווה, כמו המלה עכ שו.

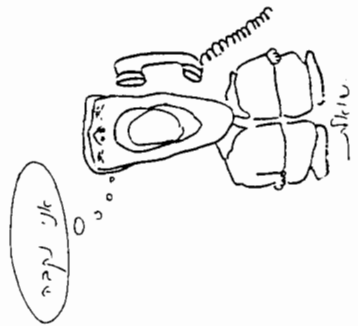
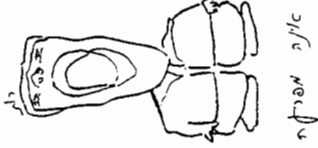
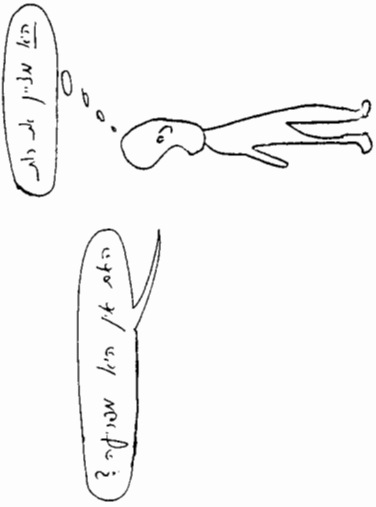
גישתנו מסבירה גם את הקורסיביות האפשרית במבע המשולב. קטע ד' למעלה הוא דוגמה למבע משולב בדרגה שנייה. קיום הקורסיב מראה כי אין חסס עליון על מספר הרכיבים ביחס המשמעות. בנוסף למצב המתואר ולמצב המבע יכולה להופיע לא רק נקודת מבט אחת אלא אחדות. חלקו השמאלי של איור מס' 3 הוא המצב המתואר על-פי המבע "אינה מפריעה", ואילו מצד ימין מופיע מצב המבע ומתחת לו שתי נקודות מבט: זו שבה נתון מולכו, זו שבה נתונה רות. נקביותה של רות, המתחייבת מהבחירה בצורה הנקבית היא א, הוא מידע הגלום כפי הנראה בנקודת המבט של רות. השימוש באותה הצורה היה אפשרי בהחלט גם לו היה ידוע למספר, ויורד מאוחר יותר למולכו עצמו, כי המדבר עמו בטלפון הוא גבר. המבע שלפנינו הוא אפוא מבע משולב המכיל מידע הנוגע לארבעה מצבים, ואין עקרונות חסס על מספר המצבים. כדאי להוסיף ולומר, שהורשם הנוצר כי נקודת המבט של רות משועבדת לזו של מולכו נובע מכך שלאורך הטקסט ככלותו אין נקודת המבט השלטת מובעת באמצעות כינוי הגוף היא.

סיכום
 סמנטיקת המצבים מתארת את משמעותם של משפטים כיחס בין שני גורמים: מצב המבע והמצב המתואר. יתרונותיה של גישה זו לפתרון בעיות רבות בסמנטיקת מתוארים בספרים של מפתחי התיאוריה בארוויז ופרי. התופעה המכונה "מבע משולב" מעלה בברור את הצורך להוסיף ליחס הנידון גורם שלישי: נקודת המבט. ניתוחנו מראה כי עקרונות אלו חסם עליון במספר נקודות המבט העשויות להשפיע על משמעות המשפט. תוספת זו מגבירה את גמישותה של סמנטיקת המצבים בתיאור היחסים המורכבים המהווים את משמעותם של משפטים מסוימים. כפי שביקשנו להראות, היא מאפשרת לכאר בעיות של רפנציאליות ורקורסיביות במשפטי מבע משולב. מכיוון שלשון הספרות נוטה במובהק לנצל את אפשרויותיה המורכבות ביותר של השפה, אנו מציעים לראות בטענה זו חרומה גם למדע הספרות.

ביבליוגרפיה

יהושע, אברהם ב', 1987, מולכי, הספריה.
 קסטל בלום, אורלי, 1987, לא רחוק ממלכו העיר, עם עובד.
 Banfield, A., 1982, *Unspeakable Sentences*, Boston: Routledge & Kegan Paul.
 Barwise, J. and J. Perry, 1983, *Situations and Attitudes*, Cambridge, MA: MIT Press.
 Cohn, D., 1978, *Transparent Minds*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
 McHale, B., 1978, "Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Accounts", *PTL* 3, 249-287.
 Pascal, R., 1977, *The Dual Voice*, Manchester: Manchester University Press.
 Ron, M., 1981, "Free Indirect Discourse, mimetic language games and the subject of fiction", *Poetics Today* 2, 17-40.

איור מס' 3

Offprint from

Hebrew Linguistics

A Journal for Hebrew Descriptive,
Computational and Applied Linguistics

Issue No. 28-29-30
January 1990

Stylistics and the Literary Text
Special Issue

Bar-Ilan University Press